

Επιστημονικό Άρθρο

Η Ολιστική Ανάλυση ως Επιστημονική Μέθοδος

Χαράλαμπος Σταμέλος
Λέκτωρ Νομικής Σχολής
Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Κύπρος

Η ολιστική ανάλυση ως επιστημονική μέθοδος εφαρμόζεται όχι μόνο στην επιστήμη του δικαίου, αλλά και στις ανθρωπιστικές επιστήμες ευρύτερα: πολιτική επιστήμη, οικονομική επιστήμη, κοινωνικές επιστήμες. Ορίζεται ως μία συνθετική προσέγγιση κάθε φαινομένου που βασίζεται σε πορίσματα θεωριών και συνδυασμού ιδεαλιστικών και ρεαλιστικών προσεγγίσεων. Αποτελεί μία μέθοδο που διαρκώς διαμορφώνεται με πνεύμα ευέλικτο και προσαρμοστικό στις εξελίξεις. Παραδείγματα ολιστικής ανάλυσης αποτελούν ο θεσμοθετημένος στόχος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για εξάλειψη της φτώχειας, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής με κοινούς κανόνες παγκοσμίως και η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους, αλλά και η λειτουργία μίας επιχείρησης με εταιρική κοινωνική ευθύνη.

Λέξεις-κλειδιά: ολιστική ανάλυση, επιστημονική μέθοδος, διεθνές δίκαιο, ανθρώπινα δικαιώματα, ανθρωπιστικές επιστήμες

Εισαγωγή-Ορισμός

Η ολιστική ανάλυση ως επιστημονική μέθοδος θα μπορούσε να οριστεί ως ακολούθως: η κατά το δυνατόν συνθετική προσέγγιση κάθε φαινομένου βασισμένη στα πορίσματα των θεωριών με την αξιοποίηση κάθε συμβατής άποψης και κάθε επιστημονικού τεκμηρίου με συνδυασμό ιδεαλιστικών και ρεαλιστικών προσεγγίσεων προς όφελος όλων.

Η διδασκαλία του μαθήματος της Φιλοσοφίας του Δικαίου στην Νομική Σχολή του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου (Σταμέλος, 2020) με ώθησε να συνειδητοποιήσω ότι η ολιστική ανάλυση του δικαίου υπάρχει και μπορεί να προταθεί με συγκεκριμένο τρόπο για κάθε κλάδο δικαίου, αλλά και για κάθε κλάδο της επιστήμης. Συνεπώς, η ολιστική ανάλυση μπορεί να αποτελέσει μέθοδο για την επιστήμη του παρόντος και του μέλλοντος.

Η προσωπική μου προσπάθεια να αναδείξω την ολιστική ανάλυση εκκινεί από την ολιστική ανάλυση του δικαίου. Το εαρινό εξάμηνο του 2020 ξεκίνησα μία τέτοια συζήτηση με τους φοιτητές, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν ενθουσιωδώς. Αν δεν το είχαν πράξει, δεν θα είχα παρακινηθεί να συνεχίσω την σχετική μου έρευνα και την προσπάθεια να δημοσιεύσω σχετικά άρθρα και βιβλία.

Ήδη ένα περιοδικό διεθνούς δικαίου στην Ινδία έχει δημοσιεύσει διαδικτυακά σχετικό άρθρο μου για την ολιστική ανάλυση του δικαίου στην Αγγλική γλώσσα

(Stamelos, 2020). Επίσης, ορισμένοι φοιτητές εκπόνησαν εργασίες για την ολιστική ανάλυση του δικαίου. Πολύ σημαντικό είναι το άρθρο που έχει δημοσιευθεί στο Harvard Law Review το 2019 για το θέμα αυτό στον τομέα κυρίως του ποινικού δικαίου (Anderson et al., 2019). Έχω υποβάλλει σχετικές προτάσεις προς καθηγητές και επιστημονικούς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό για ανάπτυξη της θεωρίας αυτής με όσο το δυνατόν πιο συστηματικό τρόπο, όπως π.χ. στην μη κυβερνητική διεθνή οργάνωση για την Δημοκρατία Χωρίς Σύνορα (Brauer και Bummel, 2020, 20).

Η ολιστική ανάλυση μπορεί να γίνει κατανοητή μέσα από την γενική αρχή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (Αντωνίου, 2010), την παράθεση παραδειγμάτων, αλλά και σε συνδυασμό με τις έννοιες της τύχης, της ευτυχίας και της επιτυχίας, οι οποίες έχουν αναφορές τόσο στην επιστήμη του δικαίου όσο και στις επιστήμες των οικονομικών, της πολιτικής και της κοινωνίας (Sapaty, 2019).

Ακολουθούν οι εξής ενότητες:

- Τύχη, Ευτυχία, Επιτυχία και η Ολιστική Ανάλυση ως Μέθοδος και ως Σύνθεση
- Η Ολιστική Ανάλυση και η Επίλυση Προβλημάτων
- Συμπέρασμα

Τύχη, Ευτυχία, Επιτυχία και η Ολιστική Ανάλυση ως Μέθοδος και ως Σύνθεση

Τύχη, ευτυχία και επιτυχία κατ' αρχήν είναι έννοιες που διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους. Οι αγγλοσάξονες χαρακτηρίζουν τα τυχαία ή τυχηρά γεγονότα ως «πράξεις του Θεού» ('acts of God'¹) και στην ηπειρωτική Ευρώπη έχει επικρατήσει ο όρος «ανωτέρα βία»². Η τύχη μπορεί να είναι καλή ή κακή. Ορισμένοι ισχυρίζονται (κυρίως επιστήμονες της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής) ότι η καλή τύχη συνοδεύει τους ικανούς ή τους ευτυχείς και επιτυχημένους που διακατέχονται από αισιοδοξία (Δημόπουλος, 2020). Αντίθετα, η κακή τύχη μπορεί να συμβεί στον καθένα, όπως μία ασθένεια. Υπάρχει μία τάση να κατηγορούμε

---

¹“At common law, an overwhelming event caused exclusively by natural forces whose effects could not possibly be prevented (e.g., flood, earthquake, tornado). In modern jurisdictions, "act of God" is often broadened by statute to include all-natural phenomena whose effects could not be prevented by the exercise of reasonable care and foresight”. Cornell Law School, Legal Information Institute, https://www.law.cornell.edu/wex/act_of_god. (Προσπελάστηκε την 21/2/2021).

²«Ο όρος ανωτέρα βία δεν έχει ταυτόσημο περιεχόμενο στους διαφορετικούς κλάδους του δικαίου και στους διάφορους τομείς εφαρμογής, η έννοια του όρου αυτού πρέπει να καθορίζεται αναλόγως του νομικού πλαισίου στο οποίο προορίζεται να αναπτύξει τα αποτελέσματά της.», Απόφαση 109/86, Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Σύλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου 1987, 4319. Για την ελληνική έννομη τάξη ενδεικτικά βλ Γνωμοδότηση Νομικού Συμβουλίου του Κράτους 252/2017. Το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο έχει επικαιροποιήσει τις ρήτρες ανωτέρας βίας προσαρμόζοντας αυτές στην εποχή της πανδημίας: https://www.iccwbo.org/images/KEIMENA/Clauses_2020_Greek.pdf. (Προσπελάστηκε την 21/2/21).

τους άλλους ή τον Θεό, όταν μας συμβαίνει κάτι αρνητικό, κάτι κακό, όπως είναι π.χ. η πανδημία, αλλά να αντιλαμβανόμαστε ότι είμαστε κυρίως εμείς υπεύθυνοι, όταν μας συμβαίνει κάτι θετικό, όπως είναι π.χ. μία ατομική, ομαδική ή εθνική επιτυχία.

Η αλήθεια είναι ότι επιστημονικά υπάρχουν πολλές μέθοδοι προσέγγισης των φαινομένων, τόσο των φυσικών όσο και των κοινωνικών, των οικονομικών, των πολιτικών, των νομικών, των ανθρωπίνων φαινομένων. Δύο κυρίως σύγχρονες σχολές σκέψης επιστημονικής ερμηνείας της πραγματικότητας έχουν αναδειχθεί μετά την αρχαία σχολή «του φυσικού δικαίου» (Σταμέλος, 2020): αφ' ενός ο πολιτικός, οικονομικός, κοινωνικός και νομικός ιδεαλισμός-ρομαντισμός («θέσις») και αφ' ετέρου ο πολιτικός, οικονομικός, κοινωνικός και νομικός ρεαλισμός-πραγματισμός («αντίθεση»). Στην πολιτική, θερμός υποστηρικτής του ρεαλισμού υπήρξε ο Kissinger (Kissinger, 1995). Ο ιδεαλισμός εμφανίστηκε όχι μόνο στην Ελλάδα και την Δυτική Ευρώπη ή τις ΗΠΑ (Ράμποπορ, χ.χ.), αλλά και σε λαούς της Ασίας, όπως, π.χ., στην Κίνα και συσχετίστηκε με φιλοσόφους όπως ο Λάο Τσε και ο Κομφούκιος (Xinzhong, 2000).

Ο νομικός θετικισμός αποτελεί την κρατούσα άποψη σήμερα και αναγνωρίζει ότι το δίκαιο κατ' ουσίαν δεσμεύεται μόνο από το ίδιο το δίκαιο. Ενώ παλαιότερα όμως είχε υποστηριχθεί η άποψη ότι σε αυτή την προσέγγιση δεν συγχωρείται η επιβολή κανόνων ηθικής, μεταγενέστεροι θεωρητικοί, όπως ο Χαρτ, αποδέχθηκαν στοιχεία ηθικής. Αυτή η διαφοροποίηση κατ' ουσίαν επιβεβαιώνει ότι αμιγείς θεωρίες που απομονώνουν στοιχεία του δικαίου από την ηθική αποτελούν αποσπασματικές προσεγγίσεις, ενώ η ολιστική ανάλυση οδηγεί τους θεωρητικούς ακόμη και τους νομικούς θετικιστές σε ευελιξία και σύνθεση, όπως πράγματι προτείνει η ολιστική ανάλυση.

Η ολιστική ανάλυση αποτελεί μία μέθοδο («σύνθεση») που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Κυρίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στις επιστήμες έχει σημειώσει αξιοσημείωτη πορεία η ολιστική ανάλυση τόσο στις φυσικές, θετικές επιστήμες όσο και στις ανθρωπιστικές επιστήμες (Σταμέλος, 2020, Anderson et al., 2019, Sapaty, 2019, Stamelos, 2020). Η ολιστική ανάλυση δεν αναφέρεται μόνο στην νομική επιστήμη, αλλά και σε άλλες επιστήμες. Το κεντρικό της νόημα είναι ότι δεν μπορούμε να μελετήσουμε ένα φαινόμενο απομονωμένο σε ιδανικές συνθήκες και υπό το πρίσμα μόνο μίας θεωρίας, αλλά ότι πρέπει να συνθέτουμε τα δεδομένα θεωρίας και πράξης, ώστε οι λύσεις που προτείνονται να είναι ολοκληρωμένες και αποτελεσματικές συνδυάζοντας στοιχεία θεωρίας και πράξης.

Τα προβλήματα της ανθρωπότητας είναι πολλά, αλλά η επιστήμη ή οι επιστήμες θα πρέπει να λύνουν τα προβλήματα με τον καλύτερο και αποτελεσματικότερο τρόπο εκκινώντας από τις θέσεις του Μπένθαμ. Για παράδειγμα, η ιατρική επιστήμη καλείται να οδηγήσει στην παρασκευή ενός εμβολίου που θα αντιμετωπίζει αποτελεσματικά την πανδημία του κορωνοϊού (COVID-19) και οι αρχές των κρατών οφείλουν να ρυθμίζουν αποτελεσματικά την διανομή των εμβολίων και τον εμβολιασμό των πολιτών για την διασφάλιση της δημόσιας υγείας παντού στον κόσμο. Δεν είναι όμως τα προβλήματα φαινόμενο μόνο της σημερινής εποχής. Προβλήματα υπήρχαν κατά το παρελθόν,

προβλήματα όπως η φτώχεια, οι ασθένειες και οι πανδημίες. Στο σημείο αυτό μπορούμε να αναφερθούμε σε ένα παράδειγμα από την λογοτεχνία που μας είναι γνωστό και συνδυάζει εξαιρετικά τα ζητήματα της ιστορίας, της πολιτικής, της κοινωνίας, των προβλημάτων των ανθρώπων κατά το παρελθόν, της ηθικής και του δικαίου.

Το παράδειγμα αυτό είναι το λογοτεχνικό έργο «Ολιβερ Τουίστ» (Σταμέλος, 2020, 72, 87, 259) του Καρόλου Ντίκενς. Αν και φαινομενικά ο συγγραφέας αναφέρεται σε μια σειρά από «τυχαία» γεγονότα, στην πραγματικότητα το έργο του αποτελεί μία σαφή κατηγορία κατά των επιλογών της εξουσίας στην Αγγλία της εποχής εκείνης. Ήταν η εποχή της επιλογής ενός νόμου για την αύξηση της ευημερίας των πολιτών, για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Η ιδέα ήταν να εξαναγκαστούν οι πολίτες να μετεγκατασταθούν από την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές προς την πρωτεύουσα και τις πόλεις των αστών. Έτσι, ο Ολιβερ Τουίστ δραπετεύει από το ορφανοτροφείο και βρίσκεται μόνος, ανήλικος, χωρίς ικανότητες, στο Λονδίνο. Σύντομα θα πέσει στα χέρια μίας συμμορίας κλεφτών. Αθώος και καλός συμμετέχει χωρίς να επικροτεί τα αδικήματα. Τελικά, ένας καλός, πλούσιος κύριος αναλαμβάνει να τον φιλοξενεί, να του χορηγεί όλα τα αγαθά και να αναλάβει την ανατροφή του, πράγμα που θα σημάδωνει την πλήρη ένταξή του στον κύκλο των αστών του Λονδίνου. Ο μικρός, ανήλικος, ανίκανος πολίτης-αγρότης θα μετατραπεί σε έναν μεγάλο, ικανό πολίτη-αστό. Το δριμύ κατηγορώ του Καρόλου Ντίκενς για τον «νόμο κατά της φτώχειας» που κατέληξε να είναι «νόμος της φτώχειας» το 1837-1838, λίγα μόνο χρόνια μετά την Συνθήκη του Λονδίνου του 1830, όταν θεμελιώθηκε το σύγχρονο κράτος της Ελλάδας (Αναστασιάδης, 2001) συνοδεύεται από μία ηθική αρχή: «το καλό πάντα θα θριαμβεύει». Άρα ήταν θέμα τύχης όσα συνέβησαν στον μικρό Ολιβερ; Η ευτυχία του συνδέθηκε με την επιτυχία του καλού κυρίου που τον έσωσε από τα χέρια της συμμορίας. Μπορούν να συνδεθούν οι έννοιες της τύχης, της ευτυχίας και της επιτυχίας;

Πώς μπορούμε να οργανώσουμε μία καλύτερη κοινωνία, στην οποία κάθε παιδί και κάθε ενήλικος δεν αφήνεται στην τύχη του, αλλά του παρέχουμε ίσες ευκαιρίες για ευτυχία και επιτυχία; Κατά την ολιστική ανάλυση, όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ, αλλά και με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στα σαράντα επτά κράτη του Συμβουλίου της Ευρώπης), και με άλλα κανονιστικά κείμενα που ισχύουν στην Λατινική Αμερική και στην Αφρική (Διεθνής Αμνηστία, 1948). Αρκεί η ολιστική ανάλυση του δικαίου να διαμορφώσει και τις πολιτικές εκείνες που θα οδηγήσουν στην πραγμάτωση των στόχων και των αξιών που καθιερώνονται από τα νομικά κείμενα για όλους τους ανθρώπους.

Η ολιστική ανάλυση του δικαίου, για παράδειγμα, προτείνει να προσεγγίζουμε τον δράστη ενός αδικήματος όχι ως ένα πρόσωπο που απλώς παραβίασε μία διάταξη του ποινικού δικαίου και τέλεσε ένα ποινικό αδίκημα, π.χ. κλοπή, αλλά ως έναν άνθρωπο με ολοκληρωμένη προσωπικότητα και αδυναμίες πολύ πριν και πολύ μετά την τέλεση μίας νομικά σημαντικής πράξης, είτε θετικής είτε αρνητικής. Ειδικότερα, στις Ηνωμένες Πολιτείες η προσέγγιση αυτή, δηλαδή η ολιστική ανάλυση του δικαίου έχει προταθεί στο πλαίσιο της συνδρομής

προσώπων που είναι κοινωνικά ευάλωτα και διαπράττουν αδικήματα. Το χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ένας ανήλικος παράτυπος μετανάστης που έχει βρεθεί σε μία πόλη των ΗΠΑ χωρίς γονείς (Anderson et al., 2019). Απαιτείται κοινωνικό δίκτυ προστασίας.

Στο σήμερα, στις ΗΠΑ τα ασυνόδευτα παιδιά μεταναστών προκάλεσαν έντονη αντιπαράθεση μεταξύ Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικανών. Άραγε είναι θέμα τύχης, ή θα πρέπει η κοινωνία να αναλάβει ενεργό ρόλο (Παπασωτηρίου, 2018); Ο Πρόεδρος Μπάιντεν υπέγραψε διατάγματα για την επανένωση οικογενειών μεταναστών από το Μεξικό που έχουν τεθεί σε ισχύ το 2021 (BBC, 2021).

Η ολιστική προσέγγιση του δικαίου προτείνει τη δημιουργία συστημάτων πρόληψης του εγκλήματος και θεσμοθέτησης γενικότερα ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλειας και προστασίας για όλους, ακόμη και για παράτυπους μετανάστες. Αυτό αφορά τελικά σε κάθε παιδί, αλλά και κάθε άνθρωπο που ζει στην κοινωνία, δραστηριοποιείται στην εκπαιδευτική, ακαδημαϊκή και επαγγελματική κοινότητα και επιδιώκει την ευτυχία και την επιτυχία του.

Αν ένας δικηγόρος συνηγορήσει υπέρ ενός νέου μετανάστη και τον αθώωσε στο δικαστήριο για ένα αδίκημα, έχουμε επιτύχει; Είμαστε επιτυχημένοι δικηγόροι, είμαστε επιτυχημένη κοινωνία (Anderson et al., 2019); Κατά την ολιστική ανάλυση του δικαίου, δεν αρκεί η αθώωση στα δικαστήρια, επιβάλλεται η δικαίωση του ανθρώπου, είτε αυτός είναι πολίτης του ημεδαπού κράτους είτε μετανάστης είτε πρόσφυγας, η οποία θα οδηγήσει κάθε άνθρωπο στην πραγματική και δίκαιη απόλαυση κάθε ανθρωπίνου δικαιώματος, όπως αυτά κατοχυρώνονται από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ. Ο Καθηγητής Λεωνίδας Κοτσαλής με πνεύμα ολιστικής ανάλυσης σημειώνει: «στο πεδίο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αναπτυχθεί βήμα-βήμα ένα *jus universalis*, κοινό για όλους χωρίς διακρίσεις (πολιτικές, εθνικές), παρεκκλίσεις ή ιδιαιτερότητες» (Κοτσαλής, 2014).

Εάν ένας διπλωμάτης υποτάξει το αλλοδαπό έθνος σε μία διαπραγματεύση σε μία στιγμή ισχύος, είναι επιτυχημένος, το κυρίαρχο έθνος που εκπροσώπησε, το κυρίαρχο αυτό κράτος είναι επιτυχημένο (Kissinger, 1995); Κατά την ολιστική ανάλυση δεν αρκεί η επιτυχία ενός κράτους, π.χ. της Ρωσίας σε βάρος γειτονικών κρατών (Καραγιάννης, 2010) ή των ΗΠΑ μέσω μυστικής διπλωματίας (Drumheller, 2007) ή της πολιτιστικής διπλωματίας (Λιαλιούτη, 2019), αλλά η επιτυχία πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως συνολική επιτυχία, διεθνής επιτυχία, παγκόσμια επιτυχία. Ο ΟΗΕ θεωρείται επιτυχημένος οργανισμός στα πρότυπα του Προέδρου των ΗΠΑ Γουίλσον, διότι ευτυχώς δεν έχουμε οδηγηθεί σε τρίτο παγκόσμιο πόλεμο και οι ένοπλες συρράξεις έχουν περιοριστεί σε περιφερειακό επίπεδο (Kissinger, 1995).

Η Ολιστική Ανάλυση και η Επίλυση Προβλημάτων

Πολλά είναι σήμερα τα άλυτα προβλήματα της ανθρωπότητας τόσο για τα δικαιώματα των ανθρώπων όσο και για τις αδικίες σε βάρος κρατών, όπως είναι

το Κυπριακό Πρόβλημα. Εάν σκεφτούμε ότι η Κύπρος (Ηρακλείδης, 2006) έτυχε να είναι ένα μικρό νησί-κράτος και ότι οι Κύπριοι είναι ολιγάριθμοι, ενώ μία γειτονική χώρα είναι μεγάλη και πολυπληθής, τότε έχουν δικαίωμα στην ευτυχία και την επιτυχία μόνο οι κάτοικοι της δεύτερης χώρας λόγω πλήθους; Δεν θα πρέπει και οι λιγότεροι και ασθενέστεροι να έχουν το δικαίωμα στην ευτυχία και την επιτυχία; Ή πρέπει να μείνουν τα πράγματα στην τύχη; Η αίσθηση ότι όλα τα κράτη και όλοι οι πολίτες δικαιούνται να απολαμβάνουν ίδια δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες για ευημερία βασίζεται κατ' ουσίαν στην ολιστική ανάλυση. Με την νέα ηγεσία στις ΗΠΑ, έχει γεννηθεί η ελπίδα ότι οι ΗΠΑ επιστρέφουν στην διεθνή πολιτική με μία νέα προσέγγιση, περισσότερο στα πρότυπα του Γουίλσον, ο οποίος εμπνεύστηκε τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις, την Κοινωνία των Εθνών (Kissinger, 1995) και τελικά οι ιδέες του αποτέλεσαν την βάση για τον ΟΗΕ. Η επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος θα πρέπει να βασιστεί σε πανανθρώπινες αρχές και αξίες, στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και να προκύψει από την ολιστική ανάλυσή του, ώστε όλες οι πτυχές να αντιμετωπιστούν με βιώσιμο και δίκαιο τρόπο (Ηρακλείδης, 2006).

Γενικότερα, το ζήτημα των λύσεων των προβλημάτων υπό την ολιστική ανάλυση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και χρησιμότητα. Πιο συγκεκριμένα, μήπως κάθε επιτυχία αντιστοιχεί σε μία αποτυχία; Μήπως δηλαδή στην προσπάθειά μας να τιθαसेύσουμε την τύχη και αναγνωρίζοντας μόνο τις επιτυχίες και την ευτυχία τείνουμε να ξεχνούμε ότι όσο υπάρχουν επιτυχίες και ευτυχία ταυτόχρονα υπάρχουν αποτυχίες και ατυχία ή δυστυχία; Κατά την ολιστική ανάλυση, ο στόχος των ανθρώπων, των λαών, των εθνών, των κρατών πρέπει να είναι συνολικός, συλλογικός και ενιαίος: η βελτίωση των ανθρωπίνων συνθηκών διαβίωσης για όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους (Σταμέλος, 2020).

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έχει λάβει μία εξαιρετική απόφαση, δηλαδή όλα τα κράτη μέλη, δηλαδή τελικά όλοι εμείς σε συλλογικό επίπεδο. Ο στόχος είναι στα επόμενα χρόνια να εξαλειφθεί η φτώχεια παντού στον κόσμο για όλους τους ανθρώπους. Ουδείς φτωχός σε αυτή την γη με απόφαση του ΟΗΕ (UN, 2021).

Αυτό είναι ένα συγκεκριμένο, απτό παράδειγμα της ολιστικής ανάλυσης. Η παγκοσμιοποίηση μας κάνει να συνειδητοποιούμε ότι είμαστε όλοι στον ίδιο πλανήτη, όλοι υποφέρουμε από την κλιματική αλλαγή (Γκορ, 2008) ή την πανδημία. Συνεπώς, χρειαζόμαστε κοινούς κανόνες για όλους, κοινές και ίσες ευκαιρίες για όλους (Σταμέλος, 2020).

Ζούμε στην εποχή των μεγάλων αλλαγών. Η ολιστική ανάλυση ενδεχομένως να μπορεί να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα κάθε κλάδου της επιστήμης.

Στις ΗΠΑ το δικαίωμα επιδίωξης της ευτυχίας ('right to pursue happiness') είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο (Σταμέλος, 2019) και αντιστοιχεί στο δικό μας συνταγματικό δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του άρθρου 5 του Συντάγματος.

Τόσο οι υγιείς όσο και οι ασθενείς, τόσο οι νέοι όσο και οι ηλικιωμένοι (ειδικά σε καιρό πανδημίας), τόσο οι ευκατάστατοι όσοι και οι φτωχοί (UN, 2021), τόσο οι δράστες αδικημάτων που φυλακίζονται όσο και οι αποφυλακισθέντες, τόσο οι νόμιμοι όσο και οι παράτυποι μετανάστες (BBC, 2021), τόσο οι ισχυροί

όσο και οι αδύναμοι, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες (κίνημα στις ΗΠΑ 'MeToo'), τόσο οι λευκοί όσο και οι μαύροι (κίνημα στις ΗΠΑ 'Black Lives Matter'), τόσο οι ετεροφυλόφιλοι όσο και οι ομοφυλόφιλοι (αποφάσεις δικαστηρίων και νομοθετών για τον γάμο ή το σύμφωνο συμβίωσής τους), τόσο οι πνευματικά υγιείς όσο και οι πνευματικά ασθενείς (σειρά διατάξεων για την στήριξή τους) και αντίστοιχα τόσο οι ψυχικά υγιείς όσο και οι ψυχικά ασθενείς πρέπει να απολαμβάνουν όλοι τα ατομικά τους δικαιώματα με τους νόμιμους και εύλογους περιορισμούς που τίθενται υπό πνεύμα όμως επιείκειας και δικαιοσύνης και όχι αυστηρής τιμώρησης. Και αντίστοιχα, τόσο τα ισχυρά όσο και τα αδύναμα κράτη (Ηρακλείδης, 2006) θα πρέπει να διασφαλίζουν τα δικαιώματα των πολιτών τους σε έναν ειρηνικό κόσμο. Όλα τα υποκείμενα του δικαίου, όλα τα φυσικά πρόσωπα, αλλά και όλα τα υποκείμενα του διεθνούς δικαίου, δηλαδή τα κράτη, θα πρέπει να απολαμβάνουν ίσες ευκαιρίες, τις ελευθερίες, την ισότητα και το ελάχιστο δίκτυο προστασίας έναντι κάθε είδους αδικιών τόσο με νομική προστασία όσο και με ολική προστασία κοινωνική, πολιτική, οικονομική.

Πιστεύω ακράδαντα ότι η ανθρωπότητα βαδίζει σε μία πορεία πολύ διαφορετική από το παρελθόν (Στεφανίδης, 1997). Ιδίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Χατζηβασιλείου, 2018) και την πρώτη και τελευταία φορά που χρησιμοποιήθηκε η ατομική βόμβα (Bonacina, 1973) και ιδίως μετά το τέλος του σοβιετικού καθεστώτος (Κερένσκυ, 1972) και του Ψυχρού Πολέμου (Gaddis, 2018) κάθε μέρα συνειδητοποιούμε ότι κατοικούμε όλοι στον ίδιο πλανήτη, έχουμε τις ίδιες ή παρόμοιες ανάγκες, έχουμε τις ίδιες ή παρόμοιες χαρές και λύπες. Μπορεί να ονομάζουμε διαφορετικά την τύχη, την ευτυχία ή την επιτυχία, αλλά η ουσία είναι ότι όλοι θέλουμε να ζούμε καλά, με υγεία, τροφή, νερό, στέγη και παιδεία, καθώς και ευκαιρίες σε καθεστώς διαρκούς ειρήνης (Plokhly, 2018).

Είναι άραγε ευχολόγια η παγκόσμια ειρήνη (Μάο, 1966) και ευημερία υπό το πρίσμα της ολιστικής ανάλυσης; Ή πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να επιμείνουμε στην οικονομική ανάλυση των συμφερόντων και του κόστους-οφέλους; Κατά την ολιστική ανάλυση, κοινωνία, οικονομία, πολιτική και δίκαιο συνυπάρχουν, συνεπώς οι επιμέρους θεωρίες (ιδεαλιστικές-ρεαλιστικές) είναι εφικτό να συντεθούν, ώστε να συμβάλλουν στο να είναι τελικά χρήσιμες για τον άνθρωπο και για κάθε άνθρωπο συνολικά.

Η ολιστική ανάλυση ως επιστημονική μέθοδος αφορά τελικά όλες τις επιστήμες και όχι μόνο την επιστήμη του δικαίου. Μία τέτοια ολιστική ανάλυση βεβαίως απαιτεί περαιτέρω έρευνα. Δεν είναι εφικτό να γίνει στο παρόν μία συνολική προσέγγιση όχι μόνο διότι υπάρχουν οι εύλογοι περιορισμοί της έκτασης, αλλά και διότι είναι επιστημονικά ορθότερο ένας ειδικός επιστήμονας να αναλύει τον κλάδο του υπό το πρίσμα π.χ. της επιστήμης που διακονεί, όπως είναι η επιστήμη των οικονομικών. Ο γράφων έχει ειδικευθεί στην επιστήμη του δικαίου και μόνο εισαγωγικές σκέψεις μπορεί να εκθέσει για την ολιστική ανάλυση σε άλλες επιστήμες. Απαιτείται η συνδρομή άλλων επιστημόνων για την ολιστική ανάλυση κάθε ειδικού κλάδου. Συνεπώς, το παρόν φιλοδοξεί να αποτελέσει το εναρκτήριο σημείο για να ενθαρρυνθούν επιστήμονες άλλων κλάδων να αναπτύξουν ειδικότερα την ολιστική ανάλυση και να προκύψει η

σύνθεση τόσο σε επίπεδο επιστημονικό ανά κλάδο δικαίου όσο και σε επίπεδο διεπιστημονικό.

Στην επιστήμη των οικονομικών, για παράδειγμα, για πολλά χρόνια η επιχείρηση είχε μόνο έναν σκοπό, το κέρδος. Παλαιότερα η επιστήμη των οικονομικών αναγνώρισε ήδη από την δεκαετία του 1930 ότι η επιχείρηση έχει «εταιρική κοινωνική ευθύνη» ('corporate social responsibility'), όπως σήμερα έχει πλέον επικρατήσει³. Πράγματα που ήταν αδιανόητα στην πολιτική επιστήμη, όπως να τεθεί ως παγκόσμιος στόχος από έναν διεθνή οργανισμό η εξάλειψη της φτώχειας παντού στον κόσμο για κάθε άνθρωπο (UN, 2021), σήμερα αποτελεί θεσμοθετημένη επιδίωξη και όχι το όνειρο ενός ρομαντικού θεωρητικού του δικαίου ή της πολιτικής επιστήμης.

Υπάρχουν σήμερα άνθρωποι με πολύ μεγάλο ατομικό πλούτο, οι οποίοι όμως δαπανούν πολλά χρήματα για ευρύτερα χρήσιμους κοινωνικούς σκοπούς των ανθρώπων. Για παράδειγμα, όταν ο γνωστός Αμερικανός επιχειρηματίας Μπιλ Γκέιτς αναπτύσσει φιλανθρωπικό έργο ή ο Έλον Μασκ θέτει στόχο να ολοκληρώσει τις επανδρωμένες αποστολές στην Σελήνη και στον Άρη εντός των επομένων ετών, στην πραγματικότητα υλοποιεί, πραγματώνει την ολιστική ανάλυση.

Η ανθρωπότητα αναζητεί νέες παγκόσμιες λύσεις, νέα παγκόσμια οράματα συνθέτοντας ιδεαλισμό και ρεαλισμό. Εφικτοί στόχοι μπορούν να επιτευχθούν και να υλοποιηθούν βάσει προγράμματος, συνεργασίας και συντονισμού πολλών επιστημόνων από πολλούς κλάδους της επιστήμης και υπό την καθοδήγηση ή την χρηματοδότηση τόσο κρατικών όσο και ιδιωτικών φορέων που διαπνέονται από όραμα για ένα καλύτερο μέλλον για όλους.

Όσοι πιστεύουν ότι η επιστήμη δεν είναι μονοδιάστατη, ότι έχουμε ανάγκη την διεπιστημονικότητα, ότι όσα τεκμηριώνουμε, πρέπει να βασίζονται σε ανάλυση όλων των δεδομένων, να στοχεύουν στην βελτίωση της ανθρώπινης ζωής για όλους, όταν ο ίδιος ο ΟΗΕ στοχεύει στην αντιμετώπιση της φτώχειας για όλους (UN, 2021) και την καθιέρωση ατομικών δικαιωμάτων για όλους μέσω της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Διεθνής Αμνηστία, 1948), τότε η πορεία μας βρίσκεται σε τροχιά ολιστικής ανάλυσης.

Με άλλα λόγια, η ολιστική ανάλυση ήδη υπάρχει, ήδη εφαρμόζεται, ήδη υλοποιείται και ήδη έχει ονομαστεί ως τέτοια, ακόμη και σε τομείς, όπως ο αθλητισμός, π.χ. «η ολιστική μελέτη» της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου για την νέα ρύθμιση του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα βάσει γενικών αρχών για την καλή διακυβέρνηση (Vaxevanellis, 2020).

Ο όρος «ολιστικός» ή «ολιστική» παλαιότερα έφερε ενδεχομένως αρνητικό φορτίο και δυσπιστία, ιδίως στον τομέα της Ιατρικής με αναφορές στην «ολιστική» ιατρική που προέρχεται από τις παραδόσεις λαών της Ασίας.

Σήμερα, ο όρος «ολιστικός» ή «ολιστική» χρησιμοποιείται πλέον ευρύτατα για να καλύψει κάθε μέθοδο επιστημονικής τεκμηρίωσης και προόδου με θετικό πρόσημο για την ενδυνάμωση όχι μόνο ενός κράτους (Βάις, 1970, Kissinger, 1995, Παπασωτηρίου, 2013, Καλτσώνης, 2019), μίας ιδεολογίας ή μονομερώς της

³https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/corporate-social-responsibility_en.
(Προσπελάστηκε την 21/2/2021).

Ευρώπης (Nugent, 2012) ή μίας περιοχής του Τρίτου Κόσμου (Σωτηρόπουλος και συνεργάτες, 2005), της Μέσης Ανατολής (Hale, 2016) ή της Βόρειας Αφρικής (Κεφαλά, 2015) δυνάμει κινημάτων (Δρακουλαράκος, 2019) που ενισχύθηκαν από μέσα κοινωνικής δικτύωσης ('social media') που έχουν προκαλέσει σημαντικές αλλαγές (Aday et al., 2012), όπως η «Αραβική Άνοιξη», αλλά κυρίως συνολικά της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους (Αντωνίου, 2010, Κοτσαλής, 2014, Σταμέλος, 2020).

Συμπέρασμα

Η ιδέα και η πρότασή μου προς όλους και βεβαίως προς εσάς που είστε αναγνώστες του παρόντος άρθρου είναι ένα κάλεσμα: ας ασχοληθούμε με την επιστήμη όχι από την σκοπιά μίας μεταφυσικής αποδοχής των φαινομένων, επειδή απλώς συνέβη ένα γεγονός, αλλά από την σκοπιά μίας ολιστικής ανάλυσης προς όφελος όλων συνθέτοντας δημιουργικά ιδεαλιστικές και ρεαλιστικές προσεγγίσεις.

Συνεπώς, κάθε μία και κάθε ένας από εμάς μπορούμε να εργαστούμε ετοιμάζοντας νέα άρθρα, νέα βιβλία και νέα συνέδρια και σεμινάρια με την θεωρητική θεμελίωση και την υλική πραγμάτωση μίας ολιστικής ανάλυσης με αρμονική στάθμιση αρχών και αξιών στην πράξη.

Είμαστε όλες και όλοι εν δυνάμει δημιουργοί και υποστηρικτές της διαρκώς διαμορφωόμενης ολιστικής ανάλυσης για την ευημερία όλων τόσο με θεωρητικό υπόβαθρο όσο και με ωφέλιμες και αποτελεσματικές λύσεις αναλόγως των συνθηκών με καινοτόμο, προσαρμοστικό και ευέλικτο πνεύμα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αναστασιάδης, Γ. (2001) *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Αντωνίου, Θ. (2010) *Ο Σεβασμός της Αξίας του Ανθρώπου ως Αρχή και Δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Βάις, Π. (1970) *Σημειώσεις για την Πολιτιστική Ζωή στο Βιετνάμ*. Αθήνα: Νέοι Στόχοι.
- Bonacina, G. (1973) *Η Ατομική Βόμβα της Χιροσίμα*. Αθήνα: Mondadori-Φυτράκης.
- Γκορ, Α. (2008) *Προσβολή στη Λογική*. Μετάφραση: Α. Παππάς. Αθήνα: Η Καθημερινή. Τίτλος στα Αγγλικά: *The Assault on Reason*. The Penguin Press.
- Δημόπουλος, Γ. (2020) *Αισιοδοξία, Ευχαριστώ, θα Πάρω!* Αθήνα: Το Βήμα.
- Διεθνής Αμνηστία (1948) Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ. <https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights>.
- Δρακουλαράκος, Σ. (2019) *Τουρκία και Ισραήλ στη Μέση Ανατολή: Από τον Ψυχρό Πόλεμο μέχρι την «Αραβική Άνοιξη»*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Drumheller, T. (2007) *Η Μυστική Διπλωματία των ΗΠΑ, Η CIA στο Χείλος της Αβύσσου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ενάλιος.

- Gaddis, J. L. (2018) *Ο Ψυχρός Πόλεμος, Οι Συμφωνίες, οι Συγκρούσεις, τα Ψέματα, οι Αλήθειες*. Μετάφραση: Ρ. Γεωργιάδου. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Hale, W. (2016) *Τουρκική Εξωτερική Πολιτική 1774-2000*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ηρακλείδης, Α. (2006) *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2004: Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Καλτσώνης, Δ. (2019) *Το Κράτος στην Κίνα, 1949-2019*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Καραγιάννης, Μ. (2010) *Η Ρωσία Σήμερα, Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κερένσκυ, Α. (1972) *Η Ρωσική Επανάσταση όπως την Έζησα*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Κεφαλά, Β. (2015) *Βόρεια Αφρική, Εσωτερική Πολιτική, Περιφερειακές και Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Kissinger, H. (1995) *Διπλωματία*. Μετάφραση: Γ. Κοβαλένκο. Αθήνα: Λιβάνης.
- Κοτσωλής, Λ. (2014) *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και Εφαρμογή των Άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λιαλιούτη, Ζ. (2019) *Ο «Άλλος» Ψυχρός Πόλεμος, Η Αμερικανική Πολιτιστική Διπλωματία στην Ελλάδα, 1953-1973*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Μάο, Τ. Τ. (1966) *Το Κόκκινο Βιβλίο*. Αθήνα: Εκδόσεις Μανώλη Γεροντή.
- Nugent, N. (2012) *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*. Γ' Πλήρως Αναθεωρημένη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2013) *Η Κίνα από την Ουράνια Αυτοκρατορία στην Ανερχόμενη Υπερδύναμη του 21^{ου} Αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2018) *Η Αμερικανική Πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούζβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Plokhly, S. M. (2018) *Γιάλα, Το Τίμημα της Ειρήνης*. Μετάφραση: Γεωργίου Π. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ράμππορ, Κ. (χ.χ.) *Η Φιλοσοφία της Ιστορίας*. Μετάφραση: Λ. Αποστόλου. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Σταμέλος, Χ. (2019) *Εισαγωγή στο Ομοσπονδιακό Δίκαιο των ΗΠΑ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σταμέλος, Χ. (2020) *Φιλοσοφία του Δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Στεφανίδης, Γ. (1997) *Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Αιώνας. Διπλωματία και Πολιτική των Δυνάμεων (1871-1945)*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Προσκίνιο, Εκδόσεις Άγγελος Σιδεράτος.
- Σωτηρόπουλος, Δ., Χουλιάρας, Α., Ρούσσο, Σ., Σκλιάς, Π. (2005) *Ο Τρίτος Κόσμος, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2018) *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*. Δέκατη Τρίτη Επανεκτύπωση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Αγγλική

- Aday, S., Farrell, H., Lynch, M., Sides, J., Freelon, D. (2012) *New Media and Conflict after the Arab Spring*. *United States, Institute of Peace, Peaceworks* (80): 1-28.
- Anderson, J., Buenaventura, M., Heaton, P. (2019) *The Effects of Holistic Defense on Criminal Justice Outcomes*. *Harvard Law Review* 132(3): 820-893.
- BBC (2021) *Biden Signs Orders on Migrant Family Separations and Asylum*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-55913215>.
- Brauer, M., Bummel, A. (2020) *A United Nations Parliamentary Assembly: A Policy Review of Democracy Without Borders*. Berlin: Democracy without Borders.

- Sapaty, P. S. (2019) *Holistic Analysis and Management of Distributed Social Systems*. Switzerland: Springer.
- Stamelos, H. (2020) A Holistic Analysis of Law as a General Theory and its Application to Private Law in Civil Law and Mixed Law Systems (By Reference to Examples). *International Journal of Legal Studies and Research* 9(2): 89-114.
- United Nations - UN (2021) *The 2030 Agenda for Sustainable Development*. UN. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/poverty/>.
- Vaxevanellis, A. (2020) *The Holistic Study of FIFA-UEFA for Greek Football in Detail*. Athina 9.84. <https://www.athina984.gr/en/2020/11/17/analytica-i-olistiki-meleti-fifa-uefa-gia-to-elliniko-podosfairo>.
- Xinzhong, Y. (2000) *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press.

The Holistic Analysis as a Scientific Method

Charalampos Stamelos
Lecturer, School of Law
European University Cyprus, Cyprus

The holistic analysis as a scientific method applies not only in the science of law, but also in humanistic studies broadly: political science, economics, social sciences. It is defined as a synthetic approach of every phenomenon which is based on the outcomes of theories and the correlation of idealistic and realistic approaches. It constitutes a method which is constantly under formation pursuant to a flexible spirit adjusted to the evolution. Examples of the holistic analysis constitute the settled goal of the United Nations for the abolishment of poverty, the regulation of climate change by applying common rules worldwide and the protection of human rights for all, and also the function of an enterprise with corporate social responsibility.

Keywords: *holistic analysis, scientific method, international law, human rights, humanistic studies*